

COMPETITIVENESS OF THE TIC SECTOR IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA FROM THE INVESTMENT PERSPECTIVE

COMPETITIVITATEA SECTORULUI DE COMUNICAȚII ELECTRONICE DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIN PRISMA INVESTIȚIILOR

Lucia GUJUMAN¹
Lilia SAVA²

Abstract

Investments represent the primary factor in the strategy of the developing of the national economy, of all branches and fields of activity, of the countries zones, a increase in national income, the condition of increasing the copetitivenes and the standart of living of our entire people.

In the actual economic conditions, the electronic communications have become a competitive factor for the economic agents, for the integral development of the society, for economic growth, both at microeconomic and macroeconomic level. This is possible through the continuous development of a modern and competitive electronic communications system by attracting investment.

Key words: *investment, electronic communications, risks, competitivitate, innovation, performances, efficiency of investments.*

1. Introducere

Investițiile au o importanță majoră pentru toate țările lumii, chiar și pentru cele dezvoltate. Fără ele este imposibilă înnoirea procesul de producție și dezvoltarea tuturor domeniilor economiei naționale. Cert este faptul că capitalul investițional, ca orice factor de producere, este limitat. De aceea economiile naționale duc o luptă concurențială dură pentru a-l căpăta. Motivațiile investitorului pentru plasarea capitalului său în economia unei țări sau companii sunt în primul rând de natură economică și apoi de natură socială. Avantajele economice ale subiectului investițional sunt:

1. introducerea unor noi tehnologii, utilaje, soluții organizatorice, care ar influența la rândul său întregul sistem de gestiune (companie, ramură, țară);
2. creșterea capacității de producție prin lărgirea pieței, produsele noi pot fi exportate sub noua marcă;
3. valorificarea resurselor locale (forța de muncă, materiale, construcții în domeniul transportului, telecomunicațiilor, culturale, etc.);
4. creșterea profitului la subiectul „primitor” de investiții;
5. obținerea unor facilități de natură fiscală;
6. creșterea numărului locurilor de muncă și alte efecte socio-economice.

Atunci când statul promovează atragerea investițiilor, trebuie să creeze condițiile necesare și anumite strategii de reducere și eliminare a riscurilor. Gama riscurilor care amenință o investiție este foarte largă. Problema riscului și incertitudinii a devenit una dintre cele mai actuale. Este bine cunoscut faptul că cele mai mari riscuri în activitatea economică le suportă investițiile și, îndeosebi, cele din sfera producției. Trei factori determină acest lucru:

1. perioada lungă de timp în care se obțin efectele investiționale și de aici rezultă dificultatea previziunilor ce trebuie prognozate în vederea determinării exacte a mărimii acestor efecte;
2. caracterul ireversibil al investițiilor alocate în activități de producție, odată ce realizarea unei astfel de investiții este începută, procesul nu mai poate fi oprit fără a suporta pierderi;
3. mărimea considerabilă a eforturilor investițional, care în caz de eșec se transformă în

¹ Associate Professor, PhD, Moldova State University, Kishinev, Republic of Moldova, gujuman76@mail.ru

² Associate Professor, PhD, Moldova State University, Kishinev, Republic of Moldova, savalilia@mail.ru

pierderi mari.

Pentru fiecare categorie de risc, investitorul solicită garanții din partea partenerului și a țării gazdă. Aceste garanții de obicei vizează:

□ asigurarea că obiectivele constituite nu vor fi naționalizate, expropriate sau rechiziționate;

□ asigurare unor despăgubiri reale în cazurile în care, din motive excepționale, se face un transfer de proprietate;

□ asigurarea posibilității de transfer în străinătate a dividendelor, a sumelor rezultate din vânzarea de acțiuni și din lichidarea investiției;

□ asigurarea unui regim fiscal care să prevadă facilități în primii ani de funcționare și pe parcurs;

□ existența unui regim juridic clar și ferm, cu prevederi care sunt în concordanță cu dreptul internațional etc.

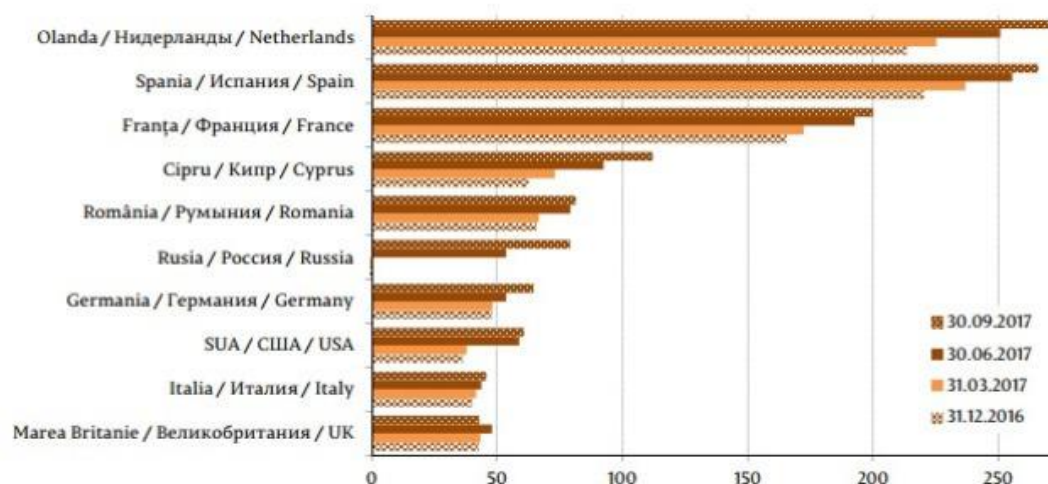
Comparativ cu țările Parteneriatului Estic, Republica Moldova are printre cele mai mici performanțe de atragere a Investițiilor străine directe (ISD), calculat la numărul populației. Performanța Republicii Moldova este de două ori mai mică decât media celorlalte state ale Parteneriatului Estic, țara noastră atrăgând doar 66 USD față de indicatorul mediu de 140 USD în grupul acestor țări: 165 USD în Belarus, 365 USD în Georgia și 419 USD în Azerbaidjan.

Pentru Republica Moldova, cât și pentru celelalte țări în tranziție, investițiile străine (în special investițiile străine directe, (ISD) au devenit primordiale privind creșterea și dezvoltarea lor economică. Investițiile contribuie direct la completarea necesarului de resurse interne și la dezvoltarea factorilor competitivi de producție. Însă, pentru a beneficia de aceste investiții, este necesar de a crea un climat investițional favorabil, care implică stabilitate economică, stabilitatea legislației, politică fiscală adecvată, ajustarea capitalului uman, infrastructura de afaceri dezvoltată. Desfășurarea unei politici raționale de stimulare a activității investiționale depinde nemijlocit de activitatea statului.

Conform dateleor BNM până în anul 2016, Rusia se clasa pe locul întâi după stocul investițiilor directe. Investițiile rușești erau de peste 200 de milioane de dolari în 2016 și au scăzut până la puțin peste 70 de milioane de dolari în primele trei trimestre ale anului 2017.

În primele trei trimestre ale anului 2017, cei mai mari investitori au fost cei din Olanda, pe locul doi clasându-se cei din Spania. În anii 2015-2016, Olanda ocupa locul doi la capitalul investiții directe, iar Spania nici nu se afla în topul celor 10 investitori. Locul trei, patru și cinci, pentru primele trei trimestre ale anului 2017, sunt ocupate de Franța, Cipru și România, iar Rusia a ajuns pe locul șase. După Rusia sunt situate Germania, SUA, Italia și Marea Britanie.

Figura 1. Investiții Străine Directe în economia R. Moldova în primele trei trimestre ale anului 2017

Sursa: BNM

Investitorii străini preferă să investească în R. Moldova în activități financiare și de asigurări, industria de prelucrare, relevă date ale Băncii Naționale a Moldovei. Principalele activități economice care au beneficiat de investiții străine (conform stocului de investiții directe sub formă de capital propriu) sunt:

1. activitățile financiare și de asigurări cu o cotă 26,5%;
2. industria prelucrătoare - 25,9%.

Alte activități care au atras investitori străini au fost comerțul, industria energetică, informațiile și comunicațiile, transportul și depozitarea, tranzacțiile imobiliare.

2. Investițiile – factor stimulator al creșterii competitivității sectorului comunicații electronice în Republica Moldova

Activitatea investițională privită în ansamblu are ca scopă sporirea competitivității producției determinată de utilizarea inovațiilor. Direcțiile activităților de inovare pentru diferite ramuri sunt variate. Activitățile de inovare pentru Republica Moldova au un caracter specific.

Astfel inovațiile putem să le divizăm în două grupe mari:

1. Inovații determinate de modernizarea procesului de producție existent. Aceste inovații sunt caracteristice prin faptul că tehnologiile utilizate în economia națională sunt perfecționate, în rezultat sunt elaborate și fabricate produse cu parametri sporți

2. Inovații bazate pe investiții în procurarea tehnologiilor deja existente în exteriorul țării, dar care nu au fost utilizate în Republica Moldova și care permit fabricarea, produselor absolut noi.

La etapa actuală pentru agenții economici din Republica Moldova activitatea de inovare este orientată preponderent în direcția de modernizare a producției și importului de tehnologii noi. În ceea ce privește crearea inovațiilor absolut noi, economia națională a Republicii Moldova are un potențial redus determinat de un șir întreg de factori: nivelul redus de dotare tehnică și profesională a instituțiilor de cercetare științifică, lipsa unui sistem eficient de finanțare a acestora, insuficiența în domeniul protecției drepturilor de autor, lipsa unui mecanism de atragere și stimulare a investițiilor în domeniu etc.

În condițiile economice actuale, telecomunicațiile au devenit un factor competitiv pentru agenții economice, pentru dezvoltarea integră a societății, pentru creșterea economică, atât la nivel micro-economic, cât și la nivel macroeconomic. Utilizarea internetului, a tehnologiei informației și a unor sisteme moderne de telecomunicații, permit economiilor naționale să fie la curent cu inovațiile și să se dezvolte în strânsă legătură cu cele mai puternice companii și state.

Toate acestea sunt posibile prin dezvoltarea unui sistem modern și competitiv de telecomunicații. Pe plan mondial se conturează tot mai clar ideea că telecomunicațiile reprezintă un instrument în slujba democrației, a modernizării serviciilor publice și a sistemului educațional.

Dezvoltarea sectorului TIC exercită o influență pozitivă asupra productivității muncii în întreaga economie, sporește eficiența administrației publice și face serviciile publice mult mai orientate spre cetățean. La nivel micro, creșterea productivității muncii înseamnă creșterea competitivității, profi turi mai mari, angajați mai bine plătiți și extinderea bazei impozabile. Creșterea eficienței administrației publice favorizează costuri sociale mai mici, un management și un control operațional mai bun. În același timp, serviciile publice devin mai orientate spre cetățeni, însemnând tehnologii educaționale și de protecție a sănătății avansate, îmbunătățirea administrării sistemului de transport public, un sistem de protecție socială mai bun, servicii electronice eficiente și, nu în ultimul rând, creșterea participării cetățenilor la viața publică.

Comunicațiile Electronice(CE) în Republica Moldova a un ritm rapid de dezvoltare, dar și capacitatea de a influența pozitiv și a cataliza celelalte industrii, precum ar fi serviciile de inginerii și sectorul creativ, industria turismului, industria ușoară ș.a.

Republica Moldova acordă o atenție sporită sectorului Tehnologiei Informației și Comunicațiilor (TIC) în calitatea sa de motor al creșterii și dezvoltării economice. Un important indicator al dezvoltării sectorului TIC în R.M. este ponderea lui în crearea PIBului. Sectorul

Comunicații Electronice a avut în 2017 o contribuție de 3,8 % din PIB, fiind în scădere față de anul 2016(4,9%) cu 1,2 p.p., constituind cca 7 miliarde lei anual.

Domeniul comunicații electronice ne demonstrează că investitorii consideră atractiv mediul investițional autohton. Investițiile în telecomunicații – sunt plasamente în domeniul telefoniei fixe, mobile, telefoniei prin IP, Internet (transport de date) și televiziune cu scopul de a obține venit din această activitate și care în rezultat duc la creșterea performanței și competitivității omeniului.

Tablul 1. Investiții în comunicații electronice în Republica Moldova

Indicatori	2013	2014	2015	2016	2017
PIB, mil. MDL	100510	112049	122562	135396	176777
TIC, mil. MDL	6666,1	6791,3	6934,2	6730,6	6624,8
Creșterea TIC. %	106,98	101,9	102,1	97,1	98,4
Investiții în TIC, mil. MDL	1291	2375	2041	1454	1096
Creșterea INV. in TIC, %	74,1	183,9	85,9	71,2	75,3
Pondere INV TIC în cifra de afaceri TIC %	19,36	34,9	29,43	21,6	16,54
Pondere INV. din TIC în PIB %	1,3	2,1	1,7	1,1	0,7

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor ANRCETI.

Potrivit datelor statistice prezentate, în anul 2017 volumul total al veniturilor în sectorul comunicațiilor electronice (telefonie mobilă, Internet mobil, telefonie fixă, Internet fix, transmisie și retransmisie a programelor audiovizuale, alte activități în domeniul comunicațiilor electronice (CE) a înregistrat, în raport cu anul 2016, o scădere ușoară de 105,9 mil. lei (-1,6%) și a însumat 6 mld. 624 mil. lei. Scăderea atestată în perioada respectivă a fost cauzată de diminuarea veniturilor din vânzarea serviciilor de telefonie fixă, de transmisie și retransmisie a programelor audiovizuale, de telefonie mobilă, precum și a veniturilor din alte activități în domeniul comunicațiilor electronice. Perpetuarea tendințelor negative pe piețele de telefonie fixă și de telefonie mobilă este cauzată de schimbarea preferințelor de consum ale utilizatorilor de servicii de la telefonia fixă la telefonia mobilă și de la telefonia mobilă la serviciile alternative de comunicare prin Internet care sunt mai ieftine sau se oferă gratuit (aplicații OTT: Skype, Viber, WhatsApp, etc.). Specialiștii în domeniu consideră că această tendință, atestată și pe piețele de telefonie din țările europene, și va fi mai pronunțată în următorii doi - trei ani, când majoritatea consumatorilor vor utiliza serviciile de comunicații mobile prin intermediul smartphone-urilor.

Conform datelor statistice agregate, în anul 2017 volumul total al investițiilor în sectorul comunicațiilor electronice a scăzut, față de anul 2016, cu 24,6% și a constituit 1 mld. 96 mil. lei. Micșorarea investițiilor au atras după sine și reducerea cotei investițiilor în PIB, care a constituit numai 0,7% în 2017. Această scădere a fost determinată, în temei, de diminuarea investițiilor în rețelele de comunicații electronice fixe și în rețelele de comunicații mobile. Valoarea investițiilor în rețelele de comunicații electronice fixe s-a micșorat, în comparație cu anul 2016, cu 52,4% constituind 294 mil. lei, iar în rețelele de comunicații electronice mobile - cu 11,4% și a constituit 678 mil. lei. În același timp, investițiile în rețelele de comunicații electronice pentru transmisia și retransmisia programelor audiovizuale au crescut cu 75,4% și au însumat 125 mil. lei.

Din punct de vedere al raportului investiții – venituri, cea mai mare valoare a acestui indicator - de 62% - a fost înregistrată pe segmentul rețele de comunicații electronice mobile. Pe segmentul rețele pentru transmisia și retransmisia programelor audiovizuale valoarea indicatorului respectiv a fost de circa 11%, iar pe segmentul rețele de comunicații electronice fixe - de 27%.

Rolul investițiilor în creșterea competitivității sectorului TIC, în Republica Moldova, este unul de importanță supremă, fapt confirmat prin includerea acestui sector drept unul din prioritățile strategice de creștere a competitivității industriei tehnologiei informației pe anii 2015-2021.

Piața comunicațiilor electronice din Republica Moldova prezintă o serie de oportunități de dezvoltare a unei afaceri în domeniul dat, iar investițiile străine în acest domeniu (0,7% din PIB) contribuie la dezvoltarea sectorului, precum și la creșterea competitivității în general.

Datorită unor avantaje competitive ce țin de amplasarea geografică și fusul orar echilibrat, de aprofundarea relațiilor cu Uniunea Europeană prin Acordul de Liber Schimb (DCFTA), de existența unui acces liber către o piață potențială de peste 880 milioane consumatori, de capitalul uman multilingv și creativ, de facilitățile acordate de Guvern pentru industria TI, de costul derulării afacerilor în domeniul TI inferioare celor din statele vecine, precum și de extinderea pieței TIC autohtone – în ultimii 5 ani ritmul de creștere din industria TI a depășit alte sectoare economice.

3. Concluzii

Economiștii susțin că Republica Moldova trebuie să fie conștientă că avantajele competitive care i-au marcat primii ani de deschidere față de economia de piață se erodează rapid. Sunt necesare investiții semnificative în educație și infrastructură pentru a menține același ritm de dezvoltare economică. Unii dintre indicatori au deja o direcție negativă pe termen mediu. Statisticile oficiale arată că 70% din PIB-ul țării este generat de Chișinău. Astfel, Republica Moldova este considerată țara unui singur oraș, iar cei mai mulți investitori sunt în Chișinău. Cel mai important motiv pentru care anumite zone sunt evitate este lipsa infrastructurii care să conecteze acele zone cu restul țării.

Creșterea ritmului de dezvoltare a sectorului TIC din Republica Moldova ar putea contribui la sporirea competitivității economice a țării. Este necesar ca integrarea digitală a R. M. în economia globală să aibă loc în toate sectoarele - economic, social și guvernamental. Analiza situației din țările ce înregistrează o infrastructură TIC digitală remarcabilă (Singapore, Finlanda, Suedia, Olanda, Norvegia, Elveția, SUA, Marea Britanie, Luxemburg, Japonia), relevă o corelare strânsă între gradul de competitivitate și gradul de pregătire electronică. Țările cu cel mai înalt nivel al competitivității au și cel mai înalt grad de pregătire electronică. Statele respective au atins un nivel înalt de dezvoltare și datorită eforturilor considerabile, depuse în extinderea și consolidarea sectorului TIC, în atragerea unor investiții masive în sector. Prin urmare, și în cazul Republicii Moldova sunt necesare măsuri efective de impulsionare a procesului de dezvoltare a sectorului TIC, de stimulare a investițiilor străine directe în acest sector.

Experiența a arătat că economiile care sunt mai deschise la inovare în domeniul tehnologiei, sunt mai competitive și tind pentru a obține rezultate mai bune în ceea ce privește accesul și utilizarea serviciilor TIC, decât cele cu infrastructură și servicii mai constrânse.

Moldova are nevoie de o industrie TIC bazată pe cunoștințe și inovații, care să anticipeze tendințele globale și care să coopereze cu oamenii de știință din țară și din străinătate, oferind o bază solidă pentru dezvoltarea produselor și a serviciilor ce satisfac necesitățile consumatorilor la nivel național și internațional. Valorificarea potențialului transformățional al industriei TIC necesită o atenție sporită din partea Guvernului, care poate stimula investițiile în sector prin utilizarea inteligentă a instrumentelor TIC, îmbunătățirea climatului investițional, precum și prin promovarea investițiilor inteligente în TIC.

Bibliografie

1. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2017
2. Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației. Raport privind evoluția pieței serviciilor de comunicații electronice în anul 2017
3. Cistelecan I, Lazăr M. (2002), Economia, eficiența și finanțarea investițiilor, București, Editura Economică, București

4. Schumpeter, J.A. (1931), *The Theory of Economic Development*, Cambridge, MA: Harvard University Press
5. USAID. Creșterea competitivității și dezvoltarea întreprinderilor, Cerea în sectorul privat pentru calificări TIC în Moldova